

Iznajdba »notranjega sovražnika« po odcepitvi od Jugoslavije

Pogovor s pesnikom Borisom A. Novakom¹

¹ Objavljeno v italijanskem dnevniku *Il Manifesto*, 26. 11. 2006, str. 11.

Boris A. Novak je priznan slovenski pesnik, publicist, prevajalec in avtor več kot šestdesetih del, ki so prevedena v številne jezike. Predava primerjalno književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani ter je eden najbolj družbeno in politično angažiranih intelektualcev: med vojno na Balkanu je v okviru Mednarodnega PEN organiziral humanitarno pomoč za begunce iz nekdanje Jugoslavije in za prebivalce okupiranega Sarajeva. Zavzel se je za pravice izbrisanih in pravice Romov, ki so bili deportirani iz Ambrusa.

U. L. Č.: Kako bi definiral fenomen izbrisa in kakšne posledice je imel?

B. A. N.: Izbris se nanaša na vsaj 30.000 državljanov, ki so bili leta 1992 izbrisani iz registra stalnega prebivalstva le zato, ker po osamosvojitvi Slovenije niso vložili prošnje za slovensko državljanstvo. Gre za sramotno dejanje, s katerim je povezanih nešteto kršitev človekovih pravic. Večina izbrisanih ni zaprosila za slovensko državljanstvo, ker niso bili obveščeni ali pa so imeli hude težave s pridobivanjem zahtevanih dokumentov; bil je namreč čas, ko je na Hrvaškem ter v Bosni

in Hercegovini izbruhnila vojna. Poleg tega mislim, da so nekatere od teh oseb imele precejšnje težave pri odločanju, kaj storiti: tedaj je marsikdo verjel, da je ohraniti jugoslovanski potni list najmanj tvegano. Vse to je razumljivo, če pomislimo, da je večina izbrisanih imela sorodnike v drugih republikah nekdanje skupne države.

Srhljivo pa je dejstvo, da je izbris potekal skrivaj, daleč od oči javnosti. Posamezniki so za svoj izbris izvedeli povsem po naključju, ko so prišli v stik z državno administracijo, ki jim je nato vpričo njih uničila osebne dokumente.

U. L. Č.: Kateri so po tvojem mnenju vzroki za izbris?

B. A. N.: Mislim, da je v tistem času slovenska država hotela vzpostaviti popoln nadzor nad svojimi državljani, pri čemer je demonizirala »druge«. Pomenljiv je način, kako so opisovali izbrisane: izdajalci slovenskega ljudstva, saboterji slovenske države in nacionalnih interesov. Gre za strašljivo konstrukcijo »sovražnika«. Danes so ti posamezniki globoko pretreseni zaradi krivic, ki so jih doživeli, predvsem tisti, ki so najbolj ranljivi: otroci in starejši.

Razumljivo je, da ima izbris simbolni pomen, ki je vezan na odcepitev od Jugoslavije, kar je bilo čustvena podlaga za razne vladne manipulacije. Od leta 2004 pa smo priča novi, dokaj nevarni dinamiki, ki se nanaša na vstop Slovenije v Evropsko unijo. Mislim, da so Slovenci – kljub večinski podpori vstopu v EU – doživeli identitetno krizo in so zelo negotovi glede lastne prihodnosti v Uniji. Nekateri rasistični politiki so aktivirali celoten register vzorca »ogroženega ljudstva«, ki ga nosimo v kolektivnem nezavednem zaradi naše težavne preteklosti. Glede na odsotnost zunanjih groženj si je bilo treba za sprožitev tega mehanizma izmisliti notranjega sovražnika: izbrisane. Sledila je vrsta dejanj in ukrepov, ki so v nasprotju s temeljnimi civilizacijskimi normami, kot je bil na primer referendum o izbrisanih, razpisan malo pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo, na katerem se je odločalo, ali naj se izbrisanim vrnejo njihove pravice. Večina, ki odloča o usodi manjšine: načelo je sporno tako z etičnega kot s pravnega vidika. Številni slovenski državljani in državljanke so referendum bojkotirali, a velika večina glasujočih (teh je bilo za 33 odstotkov volilnega telesa) se je izrekla proti pravicam izbrisanih. In čeprav referendum ni imel pravnih posledic, je razkril navzočnost skrb zbujajoče rasistične težnje. Ta je ponovno prišla na dan v zadnjih tednih [intervju je bil posnet novembra 2006, op. U. L. Č.], ko je bila romska družina, katere člani so slovenski državljani, deportirana iz vasi Ambrus na drugi konec države, v Postojno. Deportacijo je izvedla policija v dogovoru z vlado Janeza Janše. Naj ob tem spomnim, da je sam Janša, na vrhuncu krize z izbrisanimi, aktivno sodeloval na manifestacijah proti Romom. Očitno je, da vladajoče sile v Sloveniji podpihujejo ksenofobno in rasistično politiko, čeprav pred Evropo kažejo strpen in odprt obraz ter se pretvarjajo, da so veliki humanisti.

U. L. Č.: Ali obstaja kontinuiteta med nerešenim problemom izbrisa – velikim okostnjakom v omari slovenske družbe – in naraščajočo kse-

nofobijo do Romov? Bi lahko gledali na izbris kot na plodna tla, iz katerih rastejo kršitve pravic manjšin?

B. A. N.: Vsekakor. Če bi se problem izbrisanih razrešil, danes najbrž ne bi bili priče sramotni predstavi, ki so jo priredili vaščani na Dolenjskem in Notranjskem: oborožili so se, da bi pregnali Rome. To, kar se dogaja, je nezdržljivo s pravno državo: prebivalci zapirajo ceste z gasilskimi avtomobili, stopajo pred kamere z lovskimi puškami v rokah ali z motornimi žagami grozijo romskim otrokom. Priča smo nevarnemu procesu razgradnje pravne države. Pasivnost vlade pa razkriva ambivalentne težnje političnih sil, ki jo podpirajo in si pridobivajo popularnost s ksenofobnimi vsebinami. Vseeno pa moram poudariti, da za nastali položaj ni odgovorna izključno sedanja, odkrito rasistična vlada, temveč je ta tudi rezultat inertnosti prejšnjih levosredinskih vlad. Vse politične stranke v Sloveniji so do določene mere odgovorne, ker niso reševale problema rasizma in ksenofobije.

U. L. Č.: Dejstvo, da so prebivalci Ambrusa z orožjem pregnali družino Strojjan iz njenih hiš, z njene zemlje, je simptomatično. Zdi se, da vlada poskuša »rešiti romski problem« z deportacijami. Obenem pa se je tudi prvič zgodilo, da se celotne občine mobilizirajo za preprečitev prihoda te družine na njihovo ozemlje ...

B. A. N.: Položaj je alarmanten. Oblikujejo se t. i. »vaške straže« – organizirane skupine, ki varujejo vasi. Ta izraz ima strašljive zgodovinske konotacije, saj je nastal med drugo svetovno vojno, v času italijanske okupacije Slovenije, ko je fašistični režim ustanovil Ljubljansko provinco. Vaške straže so bile oborožene »milice«, ki so se borile proti partizanom in komunistom; iz njih so nastale uradne organizacije slovenskih kolaboracionistov, soborcev fašistov in pozneje nacistov. Zaradi te očitne zgodovinske konotacije izraza »vaške straže« sem zelo zaskrbljen, ko poslušam, kako ga uporabljajo prebivalci različnih vasi, ki se mobilizirajo proti Romom.

U. L. Č.: Vrniva se k izbrisanim. Dolgo si si prizadeval za povrnitev njihovih pravic; tudi v času, ko skoraj nihče ni želel javno govoriti o njih, si poskušal organizirati podporo med kulturniki. Si imel zaradi tega kdaj težave?

B. A. N.: Resnici na ljubo, imel sem kar nekaj problemov: od grozilnih pisem in poškodovanja mojega avta do fizičnega napada. V enem od televizijskih programov so iz občinstva celo kričali, da bodo zažgali moje knjige. Obenem pa bi rad opozoril na močno podporo izbrisanim s strani nekaterih pesnikov in pesnic. Pred Prešernovim spomenikom smo organizirali branje poezije, posvečeno pravicam izbrisanih, s katerim smo želeli na simboličen način izraziti, da se ta sramota ne dogaja v imenu slovenske kulture.

U. L. Č.: Jutri bo odpotovala karavana izbrisanih. Iz Ljubljane bo skozi Trst, Tržič (Monfalcone) in Pariz prispela v evropski parlament ...

B. A. N.: Glede na to, da izbrisani v Sloveniji ne morejo uveljaviti svojih pravic, je edina pot internacionalizacija problema. V tem smislu se mi zdita zelo pozitivni in nujni tako tožba, ki je bila vložena na Evropsko sodišče za človekove pravice, kot pobuda karavane, ki bo poskušala pridobiti podporo v evropskem parlamentu. Jasno je, da vladi vse to ni všeč. Vpili bodo, da je to metanje blata na podobo Slovenije in da gre za izdajalce. Tako se obnašajo vsakič, ko si kdo zunaj slovenskega ozemlja dovoli kritično razmišljati o Sloveniji.

Foto: Leon Megušar

Zborovanje proti referendumu o tehničnem zakonu, 31. 3. 2004